

פרשת בהעלותך

ט', ב'. ויעשו בני ישראל את הפסח
במועדו.

במועדו.

במסורה כתוב וז"ל: הפסח לית קמץ
וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותיה עכ"ל².
והנה אין זה יוצא מן הכלל, אלא דכלל גדול
הוא דלאו דוקא אתנחתא אלא המפסיק
היותר גדול בפסוק מלבד הסוף פסוק יש לו
כח לקמוץ את הסגול, וכמו להלן בפרשת
שלח [י"ג פ"ח]: למטה אפרים הושע בן נון,
וכבר נתבאר יסוד זה הרבה פעמים בספר זה.
וע"ע בירמיה [ח' פ"א]³ ובאיכה [קאפיטל
ג'] ובעזרא [קאפיטל ב']⁴.

ט', ח'. ויאמר להם משה עמדו
ואשמעה וגו'⁵.

פירש"י וז"ל: אמר להם עמדו
ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו
אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן
שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה עכ"ל.
נראה שכאן ביארה לנו התורה את ההבדל
היסודי שבין משה ובין שאר הנביאים,
וכמבואר ברמב"ם [פ"ז מיסודי התורה
הל"ו] שרק משה רבינו זכה למדרגה זו בו
יכול הוא לדבר עם השי"ת בכל עת שרוצה,
אבל שאר הנביאים צריכים להמתין לשכינה

פירש"י וז"ל: אף בשבת עכ"ל. ועיין
בספורנו שפירש וז"ל: מלבד מה שעשו
בשמיני למילואים וחנוכת הנשיאים יעשו
ג"כ את הפסח שלא יפטרו ממנו בשביל
שמחת המצוה שקיימו כמו שקרה בבגין בית
ראשון שספרו רז"ל שבטל שלמה את יום
הכפורים בשמחת חנוכת הבית עכ"ל.
והרואה יראה שזה דחוק למאד, דהתם יוה"כ
נתבטל בשביל השמחה, משא"כ כאן
שחנוכת המזבח כבר נגמר קודם הפסח
ומהיכי תיתי לבטל את הפסח. והנראה לי,
דכיון דאמרו בגמ' [שבת דף פ"ז ע"ב]
והביאה רש"י לעיל בפרשת שמיני [ט' פ"א]
דאותו היום נטל עשר עטרות — ראשון
לימים¹ ראשון למשכן וכו', א"כ חל ערב
הפסח בשבת, וא"כ שפיר איצטריכא ליה
להשמיענו דאע"פ שחל בשבת מכל מקום
יעשו את הפסח בזמנו — שלא תעלה על
דעתנו שקרבן יחיד הוא או משום שיש לו
תשלומין הו"א דאין זמנו קבוע מיקרי,
ודו"ק.

ט', ב'. ויעשו בני ישראל את הפסח

1. הגירסא אצלנו בשבת שם הוא: ראשון למעשה בראשית, ופירש"י ראשון לבריית עולם שאחד בשבת היה עכ"ל.

2. פי', שתיבת "הפסח" לא היתה צריכה לינקד בקמץ מכיון שאין התיבה מוטעמת באתנחתא או בסוף פסוק, דרק אלו יש להן הכח להפוך את הסגול לקמץ.

3. עיי"ש שהוא פסוק ארוך בלי אתנחתא, אבל לא ברור לי היטב מדוע ציין רבינו לפסוק זה.

4. שבשני הקאפיטלך האלו ישנם הרבה פסוקים שאין בהם אתנחתא ואעפ"כ נקמץ בהן הסגול, ולדוגמא: טוב ויחיל ודומם לתשועת ה', הרי שתיבת "ודומם" נקמצת עם זקף קטן, והיינו משום שהוא המפסיק היותר גדול בפסוק אע"פ שאינו אתנחתא.

5. ענין זה עובד והורחב מתוך הכתב יד ומפי השמועה.

שתשרה עליהם ואין זה תלוי בבקשתם וברצונם.

והנה בתמורה [דף ט"ז ע"א] איתא בזה"ל: בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן א"ל ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך א"ל רבי כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר לא כך כתבת בי ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו ג' הלכות ונולדו לו ז' מאות ספיקות ועמדו כל ישראל להרגו אמר לו הקב"ה לומר לך אי אפשר וכו'. ויש להבין, הא לכאורה יהושע צדק בדבריו, ואילו היה יהושע אומר למשה — תלמידך אני, ומימיך אני שותה, אמור נא לי מה שאני חסר, מה באמת היה משה אומר ליהושע — הא כבר מסר לו את כל התורה כולה?

אמנם נראה שאף שיהושע למד את כל התורה מפי משה, מכל מקום כלל אחד בהלכה לא למד ממנו, והיינו הכלל שמסרו לנו חז"ל [שבת דף קי"ב ע"ב]: אם הראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים וכו', והיינו שכאן היה משה מלמדו הכלל הגדול של חתימת התקופות, ועכשיו כשהגיע זמנו של משה ליפטר לגן עדן נגמרה תקופת "משה קיבל תורה מסיני" ומתחילה תקופת "ונתנה ליהושע", והרי זה כבר תקופה חדשה וכבר חל הכלל של אם הראשונים בני מלאכים וכו'. וכדי להמחיש ולהדגיש לו

הלימוד הזה, נשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספקות, וכשביקש להחזירם אמר לו הקב"ה: לומר לך אי אפשר, כלומר עכשיו שנחתמה תקופת משה שוב תורה לאו בשמים היא ושוב אין אני יכול למסור לך ההלכות כל זמן שאתה מבקש, והיינו שמשה היה יכול לומר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם, אבל יהושע כבר אינו יכול לעשות כן, והרי שוב אין הוא במדרגתו של משה.

והנה הכלל הזה של אם הראשונים בני מלאכים וכו' אין הוא מליצה בעלמא, אלא כל יסודות פסיקת ההלכה נבנים עליו, והיינו שבכל פעם שהגמרא מקשה על איזה אמורא מכח איזה ברייתא — זהו רק משום הכלל הזה של אם הראשונים וכו', והיינו שכשנחתמה איזו התקופה שוב אי אפשר לבעלי התקופה הבאה לאחר מכאן לחלוק עליהם — כי הרי הם במדרגה פחותה מהם. וחילוק התקופות נעשה על ידי גדול התקופה שחי בסוף התקופה ואסף וקיבץ את כל ההלכות שנתחדשו ונאמרו בתקופה ההיא, וזה מה שמוסר לנו התנא בריש אבות, שישנה תקופת משה, ויהושע, וזקנים, ונביאים ואנשי כנסת הגדולה, ואח"כ ישנה תקופת תנאים ואמוראים וגאונים וראשונים ואחרונים עד חתימת השולחן ערוך, כי קיבוץ ההלכות מורה על סוף התקופה, ולכן גמר תקופת משה הוא עם חתימת החומש, ותקופת יהושע נגמרת עם ספר יהושע⁶,

6. עיי' בספר משך חכמה ריש פרשת שמות שביאר שגם יהושע היה לו כח קבלת התורה כמו שהיה למשה, דהרי מצינו בספר יהושע שנחדשו לו כמה דינים שאינם בתורה, ועיי"ש. ולכאורה דבריו תמוהים מהסוגיא בתמורה שא"ל הקב"ה לומר לך אי אפשר. אמנם לדברי רבינו נראה שעיקר "הלומר לך אי אפשר" הוא שאף שיש ליהושע כח לחדש בתורה דברים חדשים אבל אין לו את הכח של "עמדו ואשמעה", כלומר כתלמיד המוכתב לשמוע מפי רבו, ודו"ק היטב.

אני חסר, ואז היה משה מלמד אותו את הכלל הזה. אלא מכיון שלא עשה יהושע כן — אז הוצרך הקב"ה ללמד אותו את הכלל הזה על ידי שנשכחו ממנו ג' מאות הלכות כו' עד שרצו בני ישראל להורגו, ודו"ק⁹.

ט', י"ג. והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח.

פשוטו של מקרא הוא שאם אחד היה טהור ולא היה בדרך בפסח הראשון אז דינו בכרת, וכן הוא בתרגום יונתן וז"ל: ופסק מלעבד קורבן פסחא דניסין וכו'. אמנם נראה שהרמב"ם לא הבין כן פשטות הפסוקים, דהנה ז"ל בהלכות קרבן פסח [פ"ה הל"א]: מי שהיה טמא כו' שאין השני תשלומין לראשון אלא רגל בפני עצמו לפיכך חייבין עליו כרת. כיצד מי ששגג או נאנס ולא הקריב בראשון אם הזיד ולא הקריב בשני חייב כרת ואם שגג או נאנס אף בשני פטור. הזיד ולא הקריב בראשון הרי זה מקריב בשני ואם לא הקריב בשני אע"פ ששגג הרי זה חייב כרת שהרי לא הקריב קרבן ד' במועדו והיה מזיד. אבל מי שהיה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון אע"פ שהזיד בשני אינו חייב כרת שכבר נפטר בפסח א' מן הכרת עכ"ל. [ועיין בהשגות הראב"ד שם.] ודברי הרמב"ם צריכין ביאור, דודאי מדכתב בריש דבריו שחייבין כרת אם

ותקופת הזקנים, שהם השופטים⁷, נגמרת עם ספר שופטים, ולכן כתב שמואל ספר זה לכד ולא חיברו עם ספר שמואל, שזהו הוא כבר תקופת הנביאים, וכן הלאה. ובנקודה זו טעה יהושע, כי הוא סבר שמכיון שהוא לא מש מאהלו של משה ולמד ממנו כל התורה אי"כ שוב אין חילוק בינו לבין משה, ולכן חשב שאין לו שוב מה לשמוע ממושה, ולכן נשכחו ממנו ההלכות, וכשבא להחזירם אמר לו הקב"ה: לומר לך אי אפשר, כלומר, כבר נגמרה התקופה הזאת של "עמדו ואשמעה", שוב אין לך ברירה אחרת אלא לצאת ולטורדן במלחמה⁸, ודו"ק היטב בכל זה.

ואין להקשות דמדוע נחשב זה כתביעה על יהושע — דהרי מאין לו לידע דבר זה, וא"כ מה העוולה שכתובתו למשה, דביאור הדבר הוא כמו שמצינו במסכת חגיגה [דף ג' ע"א]: מעשה בר' יוחנן ב"ב ורבי אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין א"ל מה חידוש היה בבית המדרש היום אמרו לו תלמידך אנו ומימך אנו שותין א"ל אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש וכו', הרי שרואים אנחנו שיש איזה דין של כבוד הרב לומר לו שתלמידך אנו ואתה בודאי יודע מה אנו חסרים, וכמו"כ הכא היה ליהושע לענות למשה: תלמידך אני ואתה בודאי יודע מה

7. נתבאר בדברי רבינו לעיל בפרשת בחוקתי [כ"ו פמ"ב] וכריש אבות שם.

8. עיין בדברי רבינו להלן בפרשת וילך [ל"א פי"א] שביאר מה היו בני ישראל עושים בערכות מואב לולא הציווי של צא וטורדן במלחמה.

9. באסיפה נגד הגזירה של נתוחי מתים אמר רבינו שענין הגזירה הנוראה — שמעולם לא ראינו כמותה — הוא מדה כנגד מדה כנגד מה שאנחנו לא נוהרים בכלל הזה של אם הראשונים כמלאכים וכו', כלומר מכיון שאין אנו מחשיבים את הראשונים כמלאכים אלא כבני אדם ממילא עושים עמנו מעשה חמורים ומנחחים את גיותינו.